

UDC 930.85(4–12)

YU ISSN 0350–7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

XXXIV

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

Rédacteur

LJUBINKO RADENKOVIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Membres de la Rédaction

FRANCIS CONTE (Paris), DIMITRIJE DJORDJEVIĆ (Santa Barbara),
MILKA IVIĆ, DJORDJE S. KOSTIĆ, LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ,
DANICA POPOVIĆ, BILJANA SIKIMIĆ,
ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique), NIKOLA TASIĆ,
SVETLANA M. TOLSTAJA (Moscou), GABRIELLA SCHUBERT (Jena),
KRANISLAV VRANIĆ (secrétaire)

BELGRADE
2004

JACQUES LE GOFF, *SAINT FRANCIS OF ASSISI*,
London, New York (Routledge) 2004. (prevела Christine Rhone)

Пет година након француског издања (Saint François d'Assise, Éditions Gallimard, 1999) издавачка кућа *Routledge* је објавила превод Ле Гофвог дела о светом Фрањи на енглески језик, остваривши тиме комуникацију са ширим кругом читалаца. Као резултат дугогодишњег истраживања, књига је настала обједињавањем раније објављених Ле Гофових студија у једну целину, заокружену и методолошки уједначену. Замисао аутора је била да представи личност светог Фрање, задржавајући се на најважнијим етапама у животу овог светитеља, које посматра у оквирима феудалног друштва 12. и 13. века. Разматрајући утицај светог Фрање на духовни препород католичке цркве и начин његовог уклапања у друштвене структуре 13. века, анализира фрањевачко учење са становишта вокабулара и преовлађујућих културних модела времена. Ле Гоф је применио један другачији методолошки приступ писања историјске биографије, провоцирајући машту читаоца особеном перцепцијом средњовековног света, његове културе и друштва.

Концепција књиге је замишљена да прегледно и врло сажето (на 159 страна) представи теме везане за живот светог Фрање, успостављање фрањевачког реда и његове теологије, али и да представи средњовековно друштво 12. и 13. века. Може се рећи да је ово Ле Гофово дело остварило двоструи циљ: за читаоце који желе да се

упознају са основама ових проблема то је изузетно дидактичка књига, док се научној јавности обраћа са једног другог нивоа, претежно методолошке природе. Са оваквог гледишта, књига би се могла поделити на две целине - прва два поглавља се тичу углавном биографских и историјских података, те представљају одличну основу за њихово упознавање, док у трећем и четвртном поглављу Ле Гоф анализира различите аспекте појаве светог Фрање у односу на друштвене структуре у одређеном временском и просторном контексту. Ипак, целина дела ни у ком случају није нарушена, те први део књиге остаје у функцији неопходног увода за детаљну анализу проблема која потом следи.

Након предговора следи хронолошки преглед важних догађаја у животу светог Фрање, али и значајнијих историјских дешавања која су се одиграла од његовог рођења (1181. или 1182. године), па до 1266. године, када је *Legenda major* светог Бонавентуре проглашена једином канонском биографијом светитеља, а све остале уништене. Изузетно користан за истраживаче јесте списак извора - писаних дела светог Фрање (правила, тестамент, адмониције, писма, молитве, диктирани списи), као и списак извора за познавање живота светитеља. Књига садржи издвојени део са шеснаест квалитетних илустрација у боји. Напомене су дате на крају књиге, а одабрана библиографија об-

ухвата првенствено студије извора, као и модерне биографије и студије о животу светитеља. Као куриозитет ваља напоменути да је у библиографију увршћена и музика (опера из 1983. г. О. Messiaen, *Saint François d'Assise: scènes franciscanines*) и Роселинијев филм *Цветићи светог Фрање* из 1950. године, што сведочи о једном модернијем приступу научном делу, које треба да укаже на континуитет западноевропске културе кроз столећа, од Бонавентуре и Дантеа до савременог уметничког стваралаштва инспирисаног светитељем из Асизија.

Ле Гоф је у предговору истакао како га је током изучавања средњег века фигура светог Фрање фасцинирала из два разлога: прво, као историјска личност која је имала огроман утицај на религију, цивилизацију и друштво, а други разлог јесте светитељева харизма. Управо због тога, како сам аутор каже, покушао је да исприча његов живот и учини га субјектом историје посматране у целини. Као особена историјска фигура, свети Фрања је у време процвата дворске културе донео ново значење и смисао сиромаштву, понизности и проповедању. Представљао је у своје време сасвим нови тип светитеља, аутентичног у многим погледима. Уживљавање у Христов живот, чуда и патње довеле су га до задобијања стигмата; био је маргиналан у односу на Цркву, а да није запао у јерес; у поезији је видео истину; обогатио је хришћанство једном новом димензијом - интимним и емотивним доживљајем природе.

У првом поглављу *Francis of Assisi Between the Renewal and Restraints of Feudal Society* (стр. 1-12) аутор издваја најважније одлике феудалног друштва и новине које су уследиле у време појаве светог Фрање. Свакако најважнија промена јесте урбанизација друштва, настала као последица демографског и економског прогреса.

Развој градова пратила је и реформа цркве, запчета у другој половини 11. века, за време папе Гргура VII. У време рођења светог Фрање урбана седишта, посебно у Италији, достигла су степен својеврсне институализације. Као градско дете и син богатог трговца, није необично да је Фрања свој почетни апостолски пут усмерио на градове. Желео је да градовима донесе осећај за сиромаштво, наместо осећаја за новац, као и да поврати мир међу завађеним странама, какве су у то време биле његов родни град, Асизи, и Перуђа. Наглашавајући да је Фрања био савременик насмејаним готичким анђелима, Ле Гоф истиче да је он својим проповедима како се божанско присуство налази у свим живим бићима, показао своје озарено и насмејано лице које је спознало да је Бог радост. На тај начин је свети Фрања допринео стварању једног битно другачијег сензибилитета у италијанским градским срединама.

У другом поглављу, које је насловљено *In Search of the True Saint Francis* (стр. 13-62), аутор истражује кључне моменте у животу светог Фрање, али разматра и проблеме који су пратили писање хагиографија овог светитеља. У уводном делу поглавља Ле Гоф је кроз историјско представљање нарастајућих подела унутар самог реда, започетих још за време живота светог Фрање, разматрао првобитну фрањевачку историографију. Сходно историјским приликама које су задесиле фрањевачки ред, извори за живот светог Фрање могу се сврстати у две групе - дела хагиографа конвентуалаца и писана дела оних којима су погледи спиритуалаца били ближи. Користећи писане изворе, Ле Гоф разматра кључне етапе у Фрањином животу. Поднаслови, какви су нпр. Преобраћење, Фрања и Иноћентије III, Света Клара, Четврти латерански концил, омогућавају прегледност. Као

суверени познавалац средњег века, Ле Гоф ставља акценте на поједине догађаје који нам омогућавају да појаву светитеља сагледамо из различитих углова. Тако се посебно задржава на тумачењу симболичког значења сна светог Фрање, у којем је он видео свој дом пун војничке одежде и оружја. Као једна од најава Фрањиног преобраћања, сан је говорио о његовом новом животу и улози коју ће преузети - неће се остварити као велики ратник, а младалачку необузданост и страсти усмериће ка духовном циљу. Профану поезију, радост и уживање замениће религиозном, а великодушност давања новца, прерашће у великодушност у пружању моралне снаге.

Након историјског и биографског разматрања, Ле Гоф у трећем и четвртном поглављу иде корак даље и доноси један посебан поглед на појаву светог Фрање. У трећем поглављу *The Vocabulary of Social Categories in Saint Francis of Assisi and his Thirteenth-Century Biographers* (стр. 63-96) истражује вокабулар социјалних категорија у списима светог Фрање и његових биографа из 13. века. Ово питање Ле Гоф разматра са два аспекта - вокабулар у односу на реалност коју осликава, као и вокабулар у односу на ментални свет оних који су га користили. Дела светог Фрање и његових биографа предствљају ризницу за фрањевачку мисију коју су остваривали речима и примерима. Стога Ле Гоф поставља питање чему та ризница писаних речи може да нас научи о тадашњем друштву. Да би дао одговор, аутор разматра елементе вокабулара категорија које се помињу у писаним изворима. Те категорије су: небеско друштво, фрањевачко друштво, земаљско хришћанско друштво, социјалне категорије (*rusticus, artifex, latrones, miles, mercator*). Након њиховог истраживања Ле Гоф истражује како се фрањевачки вокабулар односи

према основним социјалним вокабуларима средњег века, односно према феудалном, политичком и религиозном вокабулару.

У духу структуралистичког истраживања историјских појава, Ле Гоф у четвртном поглављу *Franciscanism and Cultural Models of the Thirteenth Century* (стр. 97-131) разматра однос фрањеваца и културних модела, односно кључних идеја карактеристичних за преовлађујући менталитет и сензибилитет 13. века. Искрпна структуралистичка схема односа покрива више модела: моделе који се односе на простор и време, развој економије, структуре општег или градског друштва, модели који се односе на структуру религиозног друштва, културе у ужем смислу, моделе понашања и сензибилитета, етичке и религијске моделе у ужем смислу и, коначно, разматра традиционалне моделе сакралног. Тако је приликом истраживања модела који се односе на простор и време, Ле Гоф издвојио град, цркву, дом, новину и сећање, као кључне моделе са којима су се фрањевци сусретали у својој мисији која је била усмерена на секуларно друштво. Као модели који се односе на структуру глобалног или градског друштва, за фрањевачки ред у 13. веку од важности су били: статус, лаици, жене, деца и милосрђе. Посебно инспиративно Ле Гоф представља моделе понашања и сензибилитета (дворску учтивост, лепоту, радост, смрт) и значење које су они имали у учењу светог Фрање. Основне категорије фрањевачке теологије Ле Гоф посматра у односу на етичке и религијске моделе: покајање, сиромаштво, понизност, однос према телесном, молитва, светост.

У закључку аутор је истакао три важне идеје које су издвојиле фрањевачки ред - идеју колективног спасења, идеал прихватања света као извора радости и братства, али и одби-

јање света као извора греха. Коначно, фрањевци су понудили верницима историјски модел хришћанина који треба да следи Христов пут - стигматизираниог светог Фрању.

Са фином мером између учености и одржавања напетости романа, Жак Ле Гоф је понудио занимљиву причу

читаоцима, али и изузетно инспиративну студију за стручну публику, која отвара нове могућности и путеве размишљања о овој теми. Ле Гоф је успео да у сажетој писаној форми прикаже веома особену личност светог Фрање, али и његов удео у историји религије, цивилизације и, нарочито, промену сензибилитета друштва.

Валентина Живковић

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ,

Филозофски факултет Београд, Филозофски факултет Бања Лука,
Филозофски факултет Српско Сарајево, Историјски институт Бања Лука, Ме-
ђуопштински историјски архив Ваљево, Историјски архив Чачак

Проучаваоцима наше прошлости, посебно медијевистима, добро је позната потреба за објављивањем јединственог корпуса српских средњовековних докумената, пре свих - повеља. С обзиром на велики значај ове врсте извора за истраживање стварних основа друштвених односа у средњем веку (право, социјалне и економске структуре, демографија, привреда), а у доброј мери и историје идеја (књижевност, богословска мисао, политичка идеологија), може се рећи да систематски рад на издавању повеља треба да буде преваходни задатак историчара (у ширем смислу) и филолога. Квалитетна обрада документарне грађе је уосталом неопходан предуслов за сваку историографску синтезу. Коначно, српски средњи век је оставио далеко више документарних него наративних извора: летописи, мемоари, биографије итд. малобројни су у односу на повеље.

И док је у многим земљама већ одавно састављен мање-више потпун *codex diplomaticus* са критичким издањима повеља, наше научне установе на том плану још увек нису дале очекивани резултат. Истраживачи су и данас упућени на старе и непотпуне збирке које су објавили појединци и које, уз ретке изузетке, не задовољавају захтеве савремене методологије издавања. Такво стање не би требало још дуго да потраје, јер од шездесетих година XX века САНУ припрема пројекат српског *Дипломатара*. Очекује се да први том овог зборника, у коме ће се наћи критичка издања докумената из периода пре 1321. године, ускоро буде спреман за штампу. Недостатак методолошког обрасца и праксе у систематском и критичком издавању повеља свакако је један од главних разлога што се још увек чека на српски *codex diplomaticus*. Јасно је дакле да је нашој дипломатици потребан